

Iuri FELȘTINSKI Aleksandr LITVINENKO

RUSIA EXPLODEAZĂ

PLANUL SECRET PENTRU RESUSCITAREA KGB-ULUI

Traducere din limba rusă de Mihail Vakulovski

Prefață de Marius Oprea

CORINT
ISTORIE

Aleksandr Valterovici Litvinenko (1962-2006) a fost ofițer al Serviciului Federal de Securitate (fostul KGB), fiind specializat în lupta împotriva terorismului și a crimei organizate. În noiembrie 1998, a criticat la o conferință de presă din Moscova conducerea FSB-ului. Ca urmare, în martie 1999 a fost arestat conform unor acuzații false. După câteva procese și amenințări la adresa familiei sale, Litvinenko a părăsit ilegal Rusia. În mai 2001, a primit azil politic în Marea Britanie. Pe 23 noiembrie 2006, a murit la Londra, fiind otrăvit cu poloniu-210.

Iuri Felștinski (n. 1956) a studiat istoria la Moscova. Emigrând în Statele Unite ale Americii, și-a continuat acolo studiile, obținând titlul de doctor în filosofie. În 1993 și-a susținut teza de doctorat la Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Rusiei. Este autorul următoarelor lucrări: *The Bolsheviks and the Left SRS*, 1985; *Towards a History of Our Isolation*, 1988; *The Failure of World Revolution*, 1991; *Big Bosses*, 1999; *The Age of Assassins. The Rise and Rise of Vladimir Putin* (împreună cu Vladimir Pribilovski), 2008; *The KGB Plays Chess: The Soviet Secret Police and the Fight for the World Chess Crown* (cu Boris Gulko, Vladimir Popov și Viktor Korcinoi), 2011.

Redactare: Antonia Kacsó, Camelia Bădașcu

Referent: Antoaneta Olteanu

Tehnoredactare computerizată: Mihaela Ciufu

Design copertă: Dan Mihalache

Ilustrație copertă: O femeie cecenă își duce lucrurile într-un cărucior, trecând pe lângă o casă în flăcări, în urma unui bombardament rus asupra capitalei cecene Groznii, 21 ianuarie 1995. © Getty Images

Александр Литвиненко, Юрий Фельштинский
ФСБ взрывает Россию
Федеральная служба безопасности — организатор террористических актов, похищений и убийств
Copyright © 2012 by Yuri Felshinsky

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN 978-606-8723-06-8

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
FELȘTINSKI, IURI

Rusia explodează : planul secret pentru resuscitarea KGB-ului /
Iuri Felștinski și Aleksandr Litvinenko ; trad.: Mihail Vakulovski ;
pref.: Marius Oprea. - București : Corint Books, 2015

ISBN 978-606-8723-06-8

I. Litvinenko, Aleksandr
II. Vakulovski, Mihai (trad.)
II. Oprea, Marius (pref.)

351.746.1(47) KGB

Prefață

„Call me Sașa”

L-am cunoscut pe Aleksandr Litvinenko în împrejurări de care îmi face plăcere să îmi amintesc, deși apăsarea destinului său tragic o resimt cu putere până în clipa de față. Eram, în prima parte a lunii mai a anului 2004, la Cambridge, invitat de Vladimir Bukovski, cu care am lucrat atunci la o carte, publicată ulterior în România (*Chipul morții. Despre natura comunismului*), care cuprinde un eseu al meu și transcrierea unor ample convorbiri cu renumitul disident rus. Am stat mai bine de două săptămâni în locuința sa și în grădina sălbatică, atipică pentru aerul britanic victorian de la Cambridge, dar atât de tipică pentru Vladimir, care spunea că, fiind libertate, lui îi place, cu toată împotrivirea vecinilor, să se bucure de natură numai într-o dezordonată grădină rusească. Spre sfârșit, într-o seară, după două lungi și agitate convorbiri telefonice, Bukovski mă apelează cu un aer misterios și totodată triumfător: „Marius, ți-am făcut o surpriză pentru final, deși nu a fost ușor.” Mi-a povestit apoi de Aleksandr Litvinenko, agentul FSB rus care a fugit în Marea Britanie și se află sub protecția contraspionajului, a celor de la MI5. Îl cunoștea bine pe acesta, mi-a dat de înțeles că a sprijinit chiar fuga sa din Rusia, fără să îmi ofere prea multe detalii. În orice caz, erau foarte apropiați și nu i-a fost greu, spunea, să îl facă să

accepte să ne întâlnim. Mai greu a fost cu cei de la MI5, care au cerut timp pentru verificări. M-au verificat pe mine, e de presupus. În cele din urmă, se pare că și-au dat acceptul, așa că a doua zi seara urma să merg la Litvinenko acasă, undeva în nordul Londrei. Nu era nevoie să știu adresa, un taxi al cărui număr mi l-a scris Vladimir pe o hîrtie mă va aștepta la o anumită oră în fața unei stații de metrou. Nu trebuie să îl plătesc, totul era aranjat — ceea ce mă face să cred că nu era tocmai un taxi obișnuit. Șoferul, un om solid, de culoare, nu a scos nicio vorbă, în afară de *bună seara*, la urcare și la coborârea mea din mașină. Am sunat apoi la ușa unui apartament de la parter al unei case cu două etaje, în fața căreia oprise taxiul și mi-a deschis un bărbat tânăr, arătând mai tânăr decât vârsta sa, cu un zâmbet solar pe față sa netedă, cu ochi clari și pătrunzători, de o stranie culoare cenușiu-verzuie și o privire directă, ușor iscoditoare. Nu-mi venea să cred — chiar el să fie locotenent-colonel al serviciilor secrete ale Federației Ruse, defector în Marea Britanie? Am trecut pragul casei și totodată al unei noi prietenii. „*Call me Sașa*”, mi-a răspuns cu o voce mai degrabă adolescentină decât cazonă, după ce i mă adresasem cu „Mr. Litvinenko”. „*And I am Marius*”, i-am răspuns și ne-am strâns mâinile, zâmbindu-ne deschis. În spatele său, soția, Marina, o femeie cu păr lung, blond-cenușiu, în brațe cu băiețelul, Tolik, în aparență un tablou de familie ca oricare altul. Numai o aparență... Am petrecut împreună apoi cinci-șase ceasuri, dar după o despărțire promisă unul celuilalt doar temporară, am rămas într-o asiduă corespondență pe internet în următorii doi ani, până în pragul asasinării sale.

Să vă spun câte ceva despre acest om rar, pentru care Rusia nu a precupețit riscul unei condamnări publice internaționale spre a-l elimina, un om care a exasperat și a tulburat liniștea imperială a Moscovei. Aleksandr Valterovici Litvinenko s-a născut la Voronej în 1962 — avea când l-am cunoscut în acea

neuită amiază tipic londoneză din mai 2004 doar 42 de ani, iar eu mă pregăteam să împlinesc 40 (tocmai de aici și marea mea mirare, legată de ascensiunea sa într-o carieră atât de dificilă, la o așa vârstă). A avut un destin de excepție. După absolvirea liceului în 1980, a fost luat în armată și, vreme de 20 de ani, a rămas fidel hainei militare — ajungând de la gradul de simplu soldat la cel de locotenent-colonel. Începând din 1988, a fost încadrat în serviciul de contrainformații din cadrul KGB, urmărind activitățile ofițerilor și agenților poliției politice sovietice. Din 1991 a făcut parte din conducerea centrală a KGB (ulterior FSB), fiind specializat în acțiuni antiteroriste și în lupta împotriva crimei organizate. Pentru operațiunile coordonate de el în cadrul MUR (unitatea din Moscova pentru urmărirea activităților criminale), a primit distincția de veteran al serviciului. Până în 1997, a servit ca ofițer activ în multe „acțiuni fierbinți” antiteroriste și împotriva crimei organizate. Rezultatele obținute au dus la transferarea sa, din 1997, în cel mai secret departament din cadrul Serviciilor Federale Ruse (FSB) — cel de Urmărire a Organizațiilor Criminale, în funcția de ofițer superior însărcinat cu operațiunile. A fost numit totodată director adjunct al Direcției a VII-a a FSB. Cariera sa în serviciile de informații rusești a fost întreruptă brusc, din proprie voință — Litvinenko a făcut ceva ce nu mai făcuse nimeni înainte. În noiembrie 1998, a convocat o conferință de presă, în care și-a denunțat superiorii pentru mai multe ordine ilegale care i-au fost date sau acțiuni ilegale întreprinse de aceștia — printre care ordinul de asasinare a magnatului rus Boris Berzovski. În martie 1999, a fost pus sub acuzare ca urmare a acestor dezvăluiri, a fost arestat de serviciile secrete rusești și închis în vechea și temuta închisoare moscovită a KGB-ului, de la Lefortovo. A fost achitat în noiembrie 1999 de un tribunal din Moscova, la capătul unei lungi și istovitoare anchete. Dar

imediat după citirea sentinței a fost rearestat, sub un alt cap de acuzare, de către FSB. După câteva luni de anchetă în detenție a fost din nou eliberat, renunțându-se la acuzațiile împotriva sa, dar nu înainte de a i se solicita un angajament scris de către instanță că nu va părăsi Moscova. Nici nu era cazul — între timp, FSB pregătea al treilea șir de acuzații împotriva sa, după ce în prealabil i-a fost sechestrată familia (Marina și Tolik). Pentru Aleksandr Litvinenko nu mai era cale de întoarcere, știa că a ajuns pe ultima turnantă și câștigă sau moare. Sașa era sportiv de performanță: la Moscova a fost candidat la titlul de maestru al sportului la pentatlon, așa că nu și-a făcut multe iluzii. A părăsit ilegal Rusia, împreună cu familia, deși aceasta era arestată într-un domiciliu al FSB. Nu a fost un lucru ușor să-i elibereze, dar despre asta nu mi-a spus alte amănunte. Lui Aleksandr Valterovici Litvinenko, cetățean al Federației Ruse, soției și copilului său, în mai 2001 autoritățile britanice i-au acordat protecție și azil politic. Discuțiile cu Sașa în locuința sa de undeva din nordul Londrei, la capătul unei călătorii care a părut decupată din filmele cu James Bond, le-am înregistrat, bineînțeles cu acordul său, pe o casetă, pe care am reascultat-o acum, când Editura Corint pregătește editarea incendiarelor sale dezvăluiri. Vocea lui calmă, cu un timbru catifelat și aproape adolescentin, venind de dincolo de mormânt m-a cutremurat și m-a făcut să înleleg pe deplin sensul cuvintelor „curaj” și „asumare”. Am înțeles acestea și cunoscându-l pe Vladimir Bukovski, fără ajutorul și garanțiile căruia privind buna mea credință, nu aș fi ajuns să întâlnesc un om de un curaj și o fermitate rar întâlnite.

Sașa nu cunoștea prea multe cuvinte în engleză, iar soția sa, Marina, care vorbea mai bine, nu putea să stea cu noi, pentru că Tolik era acela care îi făcea programul. Ne-a pregătit un ceai și a plecat cu copilul, iar eu și veteranul FSB de numai 42 de ani

ne-am înțeles totuși — eu înțeleg destul de bine limba rusă dar nu o pot vorbi, iar el era în aceeași situație, dar invers, așa că eu întrebam în engleză, iar el îmi răspundea în rusă*. L-am întrebat, la început, cum arăta Serviciul Federal de Securitate când l-a părăsit el. Mi-a povestit că după destrămarea Uniunii Sovietice, organele de securitate ale fostei Uniuni Sovietice, fostul KGB, redenumit FSB, și serviciile secrete militare s-au transformat în așa-zise „organe de securitate ale Rusiei”, care în ultimul deceniu s-au transformat treptat din ceea ce ar fi trebuit să fie, adică instituții de apărare a siguranței naționale, în syndicate ale crimei, ale căror conduceri se ocupă cu asasinat la comandă, cu traficul de droguri, cu răpiri de persoane și acte de terorism. Mi-a spus că tocmai publicase o carte (o variantă prescurtată a acesteia o aveți acum în mână), carte în care demonstra în amănunt cum, de exemplu, atentatele din orașele rusești din septembrie 1999 au fost organizate și comise de către Serviciul Federal de Securitate al Rusiei, FSB. Mi-a povestit despre un coleg al său, fost colonel FSB, Tripașkin, un bun anchetator și investigator, care a fost ilegal dat afară din organele FSB, pentru că și-a îndeplinit obligațiile de serviciu cu bună-credință, prezentând lui Patrușev, șeful FSB, dovezile din care rezulta că principalul organizator al atentatelor din Moscova, unul dintre cei care a inițiat aruncarea în aer a blocurilor de locuințe în 1999, fapt care a dat un prilej pentru reluarea conflictului cecen, a fost un individ pe nume Romanenko, de fapt agent al Serviciului Federal de Securitate. Tripașkin a fost concediat și a primit patru ani de închisoare, în loc să se ancheteze până unde a mers organizarea atentatelor, la ce nivel de decizie s-au hotărât aceste acte teroriste. În replică, foștii opozanți ruși și cei care se

* Discuțiile mele cu Aleksandr Litvinenko sunt traduse din limba rusă de Armand Goșu, căruia îi sunt profund recunoscător.

împotrivesc puterii criminale din Rusia s-au adresat misiunilor internaționale, cu cererea de a-l recunoaște pe Tripașkin drept deținut politic. „Cine și-ar fi închipuit că un fost kaghebig va ajunge să primească sprijinul celor care s-au opus sistemului?”, se întreba zâmbind, privind gânditor undeva peste umărul meu, Sașa Litvinenko. „Astăzi situația este mult mai gravă și reclamă asemenea solidarizări. Dacă în vremea Uniunii Sovietice ofițerii KGB ucideau pentru o idee, în prezent ofițerii FSB, fostul KGB (dar îi putem spune liniștiți tot KGB),ucid pentru bani. Dacă în timpul Uniunii Sovietice principalii dușmani ai KGB erau cei care luau atitudine împotriva ideologiei sovietice, a ideologiei comuniste, astăzi principalii dușmani ai Serviciului Federal de Securitate al Rusiei și ai Guvernului Rusiei, ai lui Putin, sunt cei care iau atitudine împotriva corupției, a banditismului și terorismului”, a adăugat el.

Vorbea clar, cu convingere și fără patetism. L-am întrebat dacă, din poziția sa ca factor de decizie într-un serviciu special de luptă împotriva corupției din cadrul FSB, a putut observa legaturile dintre KGB, fostul KGB, actualmente FSB și structurile de decizie politică, în aceste fapte de corupție. Mi-a spus că nu îi e greu să răspundă direct, dar vrea să facă puțină istorie pe acest subiect. După desființarea KGB, care a urmat „puciului” din august 1991, situația lucrătorilor KGB a fost foarte grea. El a intrat în KGB în anul 1989, înainte lucrase într-o unitate de informații a armatei, în flota Mării Negre. În zilele când a eșuat puciul, printre ofițerii KGB s-au purtat discuții aprinse. Se estima că vor urma arestări, în special printre generali, printre oamenii din conducerea KGB-ului. Din păcate, Elțin și oamenii săi, înălțați la putere pe valul schimbărilor democratice și a descătușării popoarelor din fosta Uniune Sovietică, ca și a opțiunii poporului rus pentru libertate, cei care au ajuns atunci la Kremlin au folosit această putere nu pentru a adopta reforme

democratice reale, ci doar pentru a-și consolida propria putere, iar unii dintre ei pur și simplu pentru a strânge cât mai mulți bani. Sașa spunea cu amărăciune că el consideră 1992, 1993 și 1994 ani care pentru Rusia s-au pierdut în zadar. „Dar vreau să atrag atenția asupra faptului că, după desființarea KGB-ului, din 1991 și până în 1994, practic nu a existat terorism. Actele de terorism au început odată cu anul 1995. De ce? Tocmai pentru că din 1994 la conducerea Serviciului Federal de Securitate au început să vină acei oameni care se ocupau cu terorismul încă de pe vremea KGB-ului. În anii 1995–1996 ei au început să-și refacă pozițiile, iar între 1998–1999 de fapt au concentrat întreaga putere în serviciile secrete. Începând cu 1998, Rusia a fost condusă, cum îți amintești, de primul-ministru: Elțin era mai tot timpul bolnav, înțelegi... era alcoolic. Și în mod consecvent, din 1998, prim-miniștrii Rusiei au fost ofițeri ai serviciilor secrete: Primakov, apoi Stepașin, iar la sfârșit Putin. În anul 2000, serviciile secrete rusești au pus practic mâna direct pe putere, prin ocuparea fotoliului de președinte al Rusiei de către fostul locotenent-colonel KGB Vladimir Putin. Eu consider că aceasta a fost o operațiune foarte bine pregătită și atent executată a serviciilor secrete rusești. Dacă militarii ar fi pus mâna pe putere, atunci am fi văzut tancuri pe străzile Moscovei. Numai că serviciile secrete sunt o altfel de organizație secretă, așa că ele au executat o operațiune specială — tocmai de aceea nu am văzut tancuri pe străzile Moscovei. Pur și simplu, ne-am trezit într-o bună dimineață și am văzut în fotoliul de președinte al Rusiei un fost locotenent-colonel KGB.”

Zâmbind amar, Sașa spunea că odată cu venirea lui Putin la putere, serviciile secrete rusești ar fi trebuit să se numească din nou KGB. Se pot numi diferit, își pot schimba numele, dar asta nu le schimbă esența, care rămâne cea veche, poți să schimbi de oricâte ori vrei numele unei instituții, dar dacă nu schimbi

și oamenii, care toată viața lor s-au luptat cu disidenții, cu opoziții regimului comunist, care s-au ocupat cu crime, care s-au ocupat cu urmărirea celor care doreau să trăiască liber, nu schimbi nimic, ei tot cu asta se ocupă, insistă el — și m-am gândit cât de mult seamănă această descriere cu cele întâmplate în România. Singura deosebire fiind aceea că în Rusia lucrurile s-au făcut pe față și, pentru a-și păstra pozițiile, acești oameni au câștigat puterea politică de-a dreptul și l-au făcut pe Putin președinte, iar la rândul său, Putin a început să-i numească în funcții pe credincioșii și sicofanții săi, a început să-și supună principalii săi inamici (în primul rând, în mijloacele de informare în masă, pentru a controla și manipula din nou informația). În Rusia, Putin a pus treptat sub control presa, care este unul dintre principalii garanți ai libertății. Al doilea lucru făcut de Putin a fost să distrugă Consiliul Federației Ruse și să pună în funcție o verticală a liderilor regionali. În vreme ce Elțin a dat puteri maxime liderilor din regiuni, Putin a făcut invers. A luat toată puterea înapoi și i-a privat de putere pe toți liderii regionali. Sunt regiuni mari, precum Krasnoiarșk, cu resurse naturale foarte bogate... „Când sunt teritoriile atât de întinse, cum să le iei din putere celor care conduc acolo? Dar Putin a făcut-o. A făcut din ei simpli administratori. Apoi a constituit o verticală financiară și pe cei care se împotriveau i-a anihilat. De pildă, pur și simplu l-a trimis pe Hodorkovski în închisoare. Este o arestare demonstrativă. E un semnal: toți cei care au făcut bani nu-i pot cheltui așa cum consideră ei necesar, ci doar cum vrea puterea. Vezi de pildă cum Gusinski, un alt oligarh rus care a fost arestat doar pentru a-și ceda bunurile noii puteri, a câștigat acum procesul de la Strasbourg? Curtea a înțeles că pe Gusinski l-au închis și apoi i-au luat proprietățile, numai în schimbul libertății. Se știe foarte bine cum în pușcărie i-au cerut proprietățile în schimbul libertății. Cum poate fi numit un asemenea act?

Democrație, sau repunerea în practică a vechilor obiceiuri kaghebiste? Țara se întoarce în vremea lui Stalin”, a adăugat cu amărăciune Sașa. Iar viitorul avea, în mod tragic, să îi dea dreptate, chiar și prin reînvierea practicii asasinatului politic, căruia chiar Aleksandr Litvinenko avea să îi fie victimă.

L-am întrebat pe Sașa dacă, atâta vreme cât a lucrat în FSB, a avut posibilitatea să vadă multe documente despre felul în care în Rusia Federală serviciile secrete au privatizat sistemul, în care practic au trecut averea statului în buzunarele proprii. Eu tocmai lucram, legat de cele petrecute în România, la o carte, *Moștenitorii comunismului*, care urmărea tocmai acest proces de „privatizare a comunismului” și mă interesa mult să văd în ce măsură la noi s-a aplicat sau nu cu copy-paste din nou modelul Moscovei. Ca pe vremuri. Mi-a spus că, firește, doar lucrase chiar în segmentul care urmărea asemenea operațiuni de corupție la nivel federal. Așa că a putut urmări direct ce a făcut Putin, la începutul ascensiunii sale spre puterea totală. Primul lucru pe care l-a făcut a fost să construiască o „verticală politică”, aflată atunci când vorbeam, la începutul lunii mai a anului 2004, în curs de finalizare, prin alungarea practic din Dumă, din partidele politice a tuturor celor care se declarau deschis împotriva sa. Treptat, toți care au spus câte ceva, care și-au formulat o poziție politică adversă, au fost îndepărtați. „De fapt, țara se întoarce astăzi cu repeziciune la vremea lui Andropov. Și într-un tempo susținut se îndreaptă spre Rusia lui Stalin, iar pretextul pentru acest proces, pentru concentrarea puterii este, la fel, unul militar, războiul din Cecenia, unde se desfășoară un genocid împotriva poporului. Vreau să spun că toți susținătorii lui declară că cea mai mare realizare a lui Putin este stabilitatea. E o minciună. Poate fi stabilă doar acea țară în care sunt respectate drepturile cetățenești, în care este democrație, în care este societate civilă, în care un președinte

este ales democratic, în care există o Constituție respectată de fiecare. Ce va fi mai departe? Acum Putin și anturajul său controlează aproape total informația. Deja în Rusia nu se mai face jurnalism, ci doar propagandă, iar mașina de propagandă din Rusia, care se află sub controlul serviciilor secrete rusești, le bagă în cap tuturor rușilor că destrămarea Uniunii Sovietice a fost realizată de CIA și serviciile secrete occidentale, că trebuie să se reînființeze imperiul sovietic și mai ales trebuie să se reînființeze vechiul lagăr socialist. Această politică se duce treptat și în afară, prin intermediul companiilor rusești de gaz și petrol, care se amestecă în treburile interne ale unor state precum Ucraina, Belarus, Polonia, România, Bulgaria.”

L-am întrebat de ce a așezat și România, dar și Polonia sau Bulgaria pe această hartă, doar suntem de-acum țări membre NATO. A spus că îi e greu să spună ceva anume, ceva în mod direct despre România. Nu se ocupase niciodată la FSB de România, dar mi-a spus că aceasta este tendința generală; cunoștea mai bine însă exemplul Bulgariei. Fusese sunat de ziariști bulgari, care s-au interesat și l-au întrebat despre un mare investitor rus. În Bulgaria, spunea, un oligarh rus, Mihail Ciornîi, a cumpărat un vestit club de fotbal și a început și alte afaceri. „M-au întrebat la ce ne putem aștepta de la acest om? La nimic bun, le-am spus. E om al serviciilor secrete rusești. Îți spun, pentru că știi, m-am ocupat personal de mulți dintre ei, le-am făcut dosare când lucram la FSB — toate marile companii rusești (în primul rând, ele nu sunt libere de tutela serviciilor secrete) sunt corupte și sunt infiltrate de ofițerii serviciilor de securitate rusești. Deci afacerile rusești, în felul în care arată și mai ales dacă știi cine le conduce, nu trebuie să fie numite propriu-zis afaceri. Majoritatea afacerilor rusești transfrontaliere sunt infiltrate de serviciile rusești, se află sub controlul serviciilor rusești. Singura companie care a refuzat acest control este

Iukos. De ce crezi că Hodorkovski e în închisoare? Pentru că nu a vrut să cedeze afacerile sale serviciilor secrete rusești. Pentru asta plătește acum. Toți ceilalți s-au așezat sub Putin în verticala financiară, și implicit sub controlul serviciilor secrete rusești. Afaceri, afaceri adevărate se pot face doar într-o țară liberă. Afaceri reale. Sunt indiciul unei societăți libere. Nu pot fi afaceri curate într-o țară care nu e liberă. Or, Rusia nu este o țară liberă. Astăzi este un stat totalitar. În timpul Uniunii Sovietice, totul se făcea după Planul de Stat (Gosplan). Astăzi, la fel, Putin la telefon stabilește cui, cât și unde să-i fie plătit și pentru ce. Dacă ar fi să reînființeze Gosplanul, ar apărea nenumărați birocrati care vor fura, așa că el preferă să îi dea direct banii lui Abramovici, Deripaska și altora, la un simplu telefon, dați atâția bani ăstuia, atâția bani celuilalt... De îndată ce ei primesc acești bani, îi scot din Rusia.”

Aveam totuși o problemă. Nu reușeam încă să văd vreo legătură între ceea ce Sașa numea „verticala economică”, drept bază a puterii lui Putin, și războiul cecen. S-a întristat și a alungat parcă din fața frunții cu un gest al mâinii o gâză imaginară. Sau o amintire. Mi-a spus cu o voce mai moale, parcă recitând o litanie, că Rusia comite, sub ochii lumii, un genocid în Cecenia. „Acolo este distrusă o pătrime din populație, 90% din economie, 90% din locuințe. Războiul din Cecenia se va prelungi încă 3-4 ani, cecenii nu o să se predea, pentru că ei nu mai au ce să piardă. Ei se luptă de patru sute de ani cu Rusia, este ultima lor șansă să obțină libertatea. Ori vor muri, ori vor fi liberi. Dacă cecenii vor dispărea ca popor și toată lumea civilizată o să vadă că Europa, Comunitatea europeană a permis un genocid împotriva cecenilor, tuturor le va fi rușine, ca atunci când fasciștii i-au masacrat pe evrei. Și când vor începe să fie arestați responsabilii și toți liderii politici democrați din Europa vor cere restituirea pagubelor materiale făcute cecenilor de către marile

companii rusești, companii care sunt controlate de serviciile secrete, va începe nebunia. Cei care ieri omorau în Cecenia oameni nevinovați, acum lucrează în companiile rusești și fac bani cu nemiluita. Acei oameni care ieri au comis crime în Cecenia astăzi se pot afla în România, ca reprezentanți ai companiilor rusești, unde-și numără banii împreună cu bancherii voștri. Iar peste ceva vreme, o să se afle că bancherii voștri au stat la aceeași masă cu niște criminali de război. Și atunci va începe blocarea conturilor lor din băncile românești. Și nimeni n-o să mai aibă timp să explice dacă bancherul român a făcut banii de unul singur. Și nu înțeleg, de ce trebuie să se permită asta? De ce trebuie ca România, ca oameni de afaceri sau oameni de stat de la voi sau din țări occidentale să aibă de-a face cu criminalii care stau în fruntea Rusiei, cu bandiți și mafioți?”

Ce îmi spunea cu vocea sa egală era pentru mine o mare grozăvie. Înseamnă că la noi e raiul pe pământ, mi-am spus. Chiar dacă și la noi în România am avut o bancă, Bancorex, care înainte de a fi devalizată, golită de fonduri chiar de clientela ei, a fost banca utilizată de Securitate, ca și de conducerea de partid pentru diverse operațiuni financiare secrete, pentru conturile Securității și ale lui Ceaușescu... Dar oricum, și această poveste mi se pare acum o mică glumă în comparație cu ceea ce îmi povestea cu calm Sașa Litvinenko... Simțind descumpănirea mea, el a adăugat că trebuie să țin cont de faptul că în Rusia totul se desfășoară la scară gigantică. „Sunt convins că și în România funcționează corupția la nivel înalt, deși declar că nu cunosc România, n-am fost acolo niciodată, dar sunt convins că și acolo e corupție, pentru că în toate țările fostului bloc sovietic se manifestă același fenomen, în diferite ipostaze și la niveluri diferite. Dar la voi, ca și în restul țărilor din Pactul de la Varșovia, la o scară proporțional mult mai mică. De ce e această corupție în fostul lagăr socialist? Pentru că însuși comunismul a fost un

sistem bazat pe corupție. Toți s-au acoperit cu lozinci, cu ideologie, dar comuniștii în principiu nu respectă niciun fel de legi, în afară de cea a bunăstării lor personale. Așa a fost (și o știi prea bine) și Ceaușescu cu soția lui, ca și toți cei care au fost alături de ei. N-au respectat niciodată legile, nici nu le-a păsat de ele. Apoi, unii dintre cei care odată au fost alături de el, l-au înlăturat de la putere și au preluat nu numai puterea partidului comunist, ci și bunurile lui, care însă, cum se știe, se proclamau ca fiind ale tuturor cetățenilor. Așa și erau, pentru că partidul comunist nu a produs niciodată nimic. Poate doar ședințe, iar în afara ședințelor, crime.”

S-a așternut apoi tăcerea. Am mai sorbit din ceai, am mai vorbit câte una-alta, apoi m-a condus până spre gura de metrou. Ploua mărunț și se înserase. I-am mai făcut o fotografie și ne-am despărțit, fără să știm că nu ne vom mai vedea vreodată. În cursul discuției noastre, la un moment dat, în vreme ce îmi povestea pășaniile refugierii sale în Marea Britanie, l-am întrebat dacă nu îi e frică. Fără ezitare și fără vreo inflexiune, m-a privit direct, cu ochii săi cenușii și strălucitori și mi-a răspuns scurt „firește”, privind apoi peste umăr, spre ușă, pe care Marina intrase cu Tolik în brațe. Îl purta cu grijă, cu capul sprijinit de șuvițele ei ude. Băiețelul adormise.

*

Aleksandr Litvinenko a murit în noaptea de 23 noiembrie 2006, după ce, în urma investigațiilor poliției londoneze și a contraspionajului britanic, ar fi fost otrăvit cu o substanță radioactivă de către un presupus agent al serviciilor secrete rusești, Andrei Lugovoi. După asasinarea sa de către foștii camarazi din FSB, despre povestea lui Aleksandr Litvinenko s-a scris foarte mult și s-a afirmat pe bună dreptate că ea pare desprinsă din filmele cu James Bond. Așa și este, un fost agent îi desfide

public pe cei pentru care lucrase; mai mult, dă la iveală incredibile acte de corupție, precum și date potrivit cărora atentatele cu bombă de la Moscova au fost organizate chiar de către serviciile secrete ale Federației Ruse, din dispoziția lui Putin, pentru a avea un pretext rezonabil să reaprindă conflictul ruso-cecen. Chiar înainte de moarte, el cerceta asasinarea

Annei Politkovskaia, o jurnalistă de investigații foarte incomodă pentru liderii de la Kremlin. Soția sa Marina era cu el în seara când i s-a făcut rău pentru prima dată. Se întâmpla pe 1 noiembrie, iar cei doi se pregăteau să sărbătorească faptul că tocmai primiseră cetățenia britanică, după lungi așteptări și incertitudini. Cea mai mare spaimă a lui Sașa era aceea că va fi trimis înapoi, adică la moarte sigură, întrucât contraspionajul britanic ar fi fost înclinat să îl considere nu un defector, ci un agent trimis cu misiune de infiltrare. Într-un documentar pentru CBS, soția sa Marina a povestit acele împrejurări. „Am observat primele semne chiar înainte de miezul nopții, puțin după ora 23. A început ca o boală obișnuită. Mi-a zis: *Marina, nu mă simt prea bine.*” Ea a crezut că nu este nimic grav, deși i se părea neobișnuit, pentru că soțul ei nu se îmbolnăvea niciodată. La câteva zile după acele prime semne de boală, Sașa a fost spitalizat. Insista întruna că a fost otrăvit, dar nimeni nu l-a crezut. Au luat-o drept o gastrită severă, ca urmare a unui virus intestinal. Îl credea doar Marina, care își cunoștea prea bine soțul și știa că nu este nici ipohondru și nici slab în fața durerii. După două săptămâni, devenise conștientă de deznoadămint, ca și de adevărul spuselor soțului ei. Între timp, pielea lui Sașa devenise foarte palidă, aproape străvezie, i se puteau vedea oasele. Slăbise cumplit de mult și foarte repede și avea dureri foarte mari în tot corpul. „Nu mai putea să își deschidă gura deloc. A fost înspăimântător”, a povestit ulterior Marina. Și, pe zi ce trecea, situația se înrăutățea progresiv. Și-a pierdut

tot părul. Abia atunci doctorii și-au dat seama că a fost otrăvit, cum el insistase de la bun început, dar nu știau cu ce. Tot ce s-a făcut a fost să se sigileze camera, probabil din dispoziția tardivă a contraspionajului britanic și a poliției de a-l proteja. Eforturile au fost însă în zadar, pentru că otrava, încă nedepistată, îl rodea pe dinăuntru. Ca o ironie a sorții, murea într-o cameră încuiată, așa cum se temuse că va sfârși la Lefortovo, fosta închisoare a KGB-ului din Moscova, din pricina de a fi dezvăluit dedesubturile acțiunilor de-a dreptul teroriste și corupției Serviciului Federal de Securitate, FSB.

Ulterior, poliția britanică a reconstituit, cu ajutorul ultimelor depoziții ale muribundului, cele întâmplare. Se crede că otrava i-a fost administrată pe 1 noiembrie 2006, când Sașa Litvinenko s-ar fi întâlnit cu cel puțin patru oameni. Unul dintre ei a fost Mario Scaramella, un ziarist de investigații italian, prieten comun cu Vladimir Bukovski; cu acesta s-a întâlnit la un restaurant japonez. Se pare că Litvinenko ar fi primit de la el, la cererea sa, documente legate de moartea jurnalistei Anna Politkovskaia. Litvinenko a mâncat o porție de sushi. Mario Scaramella, care nu a mâncat nimic, susține că l-ar fi avertizat pe Litvinenko că sunt amândoi pe lista neagră a Kremlinului. După prânz, Litvinenko s-a întâlnit la un hotel din Mayfair cu doi foști agenți de securitate ruși, Dimitri Kovtun și Andrei Lugovoi, pentru a discuta „afaceri”. Cei doi nu au precizat ulterior despre ce afaceri ar fi fost vorba și nici Litvinenko nu a dat mai multe detalii. Litvinenko a băut doar o ceașcă de ceai, în care cel mai probabil a fost strecurată doza letală de otravă. O notă a CIA, care s-a implicat în investigarea morții lui Sașa, a relevat ulterior că în locuința și mașina folosite de Kovtun în Hamburg s-ar fi găsit urme de poloniu-210, o substanță radioactivă deosebit de periculoasă, dar altfel inodoră și incoloră. Urme de poloniu au fost găsite și la restaurantul japonez, dar și în multe alte locuri,

de la avioane la stadionul de fotbal, unde cei doi agenți FSB au fost să vadă un meci de fotbal internațional — pretextul sosirii lor la Londra. Potrivit anchetelor, nu mai puțin de 14 persoane au fost testate pozitiv cu urme de poloniu în urma otrăvirii lui Litvinenko. Ingerarea acestei substanțe chiar și într-o cantitate minusculă este fatală. Foștii agenți ai FSB au negat, firește, orice fel de implicare în moartea lui Sașa.

La câteva ore după această întâlnire, cum spuneam, acesta și-a petrecut întreaga noapte vomitând, iar după trei zile s-a internat în spitalul Barnet General, de unde, pe 17 noiembrie, pentru că situația se înrăutățea progresiv, a fost transferat la spitalul University College. Abia aici, din păcate prea târziu, a fost păzit de poliție. Trebuie să subliniez că, dacă în momentul în care eu l-am vizitat la Londra în mai 2004 Livinenko era sub protecția discretă a poliției britanice și a serviciului de contra-spionaj MI5, cu numai o lună înainte de asasinarea sa aceasta îi fusese retrasă. Sașa devenise brusc, printr-o absurdă decizie birocratică, un azilant ca oricare altul din sutele de mii de ruși care căutaseră adăpost în Marea Britanie și nu un fost ofițer de rang superior din serviciile secrete rusești, care își riscase viața pentru a dezvălui, cu dovezi, că între KGB și FSB nu este nici o diferență. În trupul chinuit al lui Litvinenko, amărăciunea ardea alături de otravă. Spionul care știa prea multe își încheia încet și în dureri atroce viața, într-un salon păzit dintr-un spital londonez, chinându-se să îi facă pe doctori să îl creadă că e otrăvit, după ce se străduise în zadar să îi convingă pe gentlemanii de pe Tamisa să nu se încreadă în declarațiile de bune intenții ale Serviciului Federal de Securitate, la fel de nociv și criminal ca și părintele său, KGB-ul. Un ziarist britanic, David Leppard, care a primit permisiunea să-l viziteze în acele ultime zile, nota ulterior: „chipul cândva atrăgător al lui Aleksandr Litvinenko era palid și tras. Cu mai puțin de o lună înainte fusese

un bărbat în formă fizică bună, care alerga zilnic cel puțin câte opt kilometri; acum, incapabil să mai mănânce, era menținut în viață prin infuzii intravenoase. Părul îi căzuse. Slăbise aproape treisprezece kilograme. Nimeni nu l-ar mai fi putut recunoaște pe fostul locotenent-colonel FSB, care se refugiase la Londra, după ce și-l făcuse dușman pe Vladimir Putin, președintele Rusiei. *În cadrul FSB există o unitate specială care se ocupă de otrăviri și elaborează tot felul de otrăvuri*, a spus el cu glas nesigur. *Știi că se folosesc otrăvuri în Cecenia. Serviciul a pus un accent deosebit asupra acestei activități*. A făcut o pauză, și-a pus un vas din plastic în poală și a vomitat. După ce și-a revenit, a continuat: *Tot ce se petrece urmează foarte precis un lanț logic aparte. Întâi, la jumătatea acestui an, parlamentul a votat o lege care permite guvernului și președintelui să urmărească și să atace extremiștii oriunde în lume. Prin urmare, acum este legal. Apoi, câteva zile mai târziu, parlamentul a dat altă lege care definește termenul de extremist. Oricine are o poziție critică față de guvern se încadrează în această definiție foarte cuprinzătoare*. În criticile la adresa lui Putin și a Kremlinului, puțini oameni s-au exprimat la fel de vitriolic și violent ca Litvinenko”, încheia Leppard. Prea târziu. Sașa se pregătea de moarte.

În noaptea de 21 spre 22 noiembrie, în timp ce Marina se pregătea să părăsească rezerva, Litvinenko îi spune: „Marina, te iubesc foarte mult”. Au fost cuvintele sale de adio. În acea noapte a murit. Pe 7 decembrie 2006, Aleksandr Litvinenko este înmormântat la cimitirul Highgate din Londra, într-un coșciug de plumb.

La înmormântare, la dorința Marinei, au fost prezenți doar câțiva prieteni foarte apropiați. Alex Goldfarb, cel care l-a ajutat să fugă din Rusia cu soția și copilul, a citit cuvintele pe care i le-a spus Sașa înainte să moară. Litvinenko îl acuza pe președintele Vladimir Putin că a fost implicat în asasinarea sa, spunând, cu referire la durerile atroce pe care nimic nu le putea